

ION G. SBIERA (1836–1916) – DESCHIZĂTOR DE DRUMURI ÎN CULEGEREA FOLCLORULUI ROMÂNESC DIN BUCOVINA

ELENA PASCANIUC

Ion G. Sbiera (1836–1916) – bahnbrechender Folkloresammler in der Bukowina

(Zusammenfassung)*

Das Sammeln der rumänischen Folklore in der Bukowina hatte als Vorbild die Volksgutsammlung der Brüder Schott (1845, Stuttgart) und als Ausgangspunkt Aron Pumnul Anregungen, die er seinen Schülern am Czernowitzer Obergymnasium in diesem Sinne gab. Unter diesen Schülern der Periode 1849–1857, befand sich auch der junge Ion G. Sbiera. Der Einfluss des Siebenbürgischen Lehrers und Gelehrten war für die Laufbahn, die Gewissens- und Charakterbildung des jungen Gymnasiasten entscheidend. Später ist er zum ersten Aufseher der Bibliothek von A. Pumnul geworden. In seinen *Erinnerungen* schreibt Sbiera Folgendes: „Meine immer häufiger und inniger, mit diesem grossen und tüchtigen Lehrer geführten Gespräche... überzeugten mich, auf den Weg und die Richtung zu folgen, in der ich mich später ein Leben lang bewegte“. Allerdings wird Ion G. Sbiera dem Gelehrten Pumnul als Lehrer am Obergymnasium folgen.

Ion G. Sbiera sammelte schon in seinen Gymnasiums Jahren (1855–1856) Märchen und war der erste rumänische Märchensammler in der Bukowina. Seine Beschäftigungen in diesem Bereich waren sehr nah dem Jahr 1852, als Staufe seine Märchensammlung zusammenstellte.

In der Geschichte des Folkloresammelns sind Sbiera und Staufe die ersten autochtonen Intellektuellen, die die Bedeutung der Märchen als „Kindheitsformen“ der Nationalliteratur erkannt und diese so weit wie möglich ausgewertet haben.

Mitte des 19. Jahrhunderts begonnen und immer wieder ergänzt und verbessert, ist Sbieras Märchensammlung spät, erst 1886 erschienen.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Ion G. Sbiera, Folklorist, der erste rumänische Märchensammler in der Bukowina.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Acum 130 de ani, în august 1886, Ion G. Sbiera, profesor universitar în Cernăuți și membru fondator al Academiei Române, tipărea prima colecție zonală de *Povești populare românești*¹ din Bucovina.

La jumătatea secolului al XIX-lea, Ludwig Adolf Staufe, Ion G. Sbiera și S. Fl. Marian au fost primii intelectuali ai Bucovinei care și-au dat seama de importanța literaturii populare ca „formă a copilăriei” literaturii naționale, s-au ocupat de culegerea textelor folclorice și de tipărirea lor, realizată, uneori, cu mari eforturi financiare. Contribuțiile lor de pionierat la cunoașterea „basmologiei” Bucovinei și a poporului român au fost, vreme îndelungată, accesibile unui public restrâns, din cauza greutăților cu care se confrunta cultura românească în provincia aflată sub dominație străină, a întârzierii publicării materialelor folclorice culese și a dificultăților de difuzare în spațiul românesc.

Cronologic, culegerea și alcătuirea unei colecții de narațiuni populare românești din Bucovina au început în anii 1850–1852, avându-l ca autor pe Ludwig Adolf Simiginowicz-Staufe². Cu origini germane și ucrainene, crescut în Cernăuți într-un mediu poliglot, el a tradus în limba maternă (germana) poveștile culese.

Inițiativa lui Staufe a avut ca model colecția de basme a fraților Grimm, „modelele luminoase”, dar și pe cea a fraților Ignaz Vinzenz și Joseph Zingerle, culegători de basme din Innsbruck, Austria. Reușitele lor l-au impresionat pe tânărul cernăuțean, care se pregătea atunci să devină învățător, determinându-l să culeagă, inițial, basme germane din Bucovina. Foarte repede, constatând că „basmele care trăiesc în mijlocul lor [al germanilor, n. n. – E. P.] sunt încă proprietatea ținuturilor germane, anume ale celor din Württemberg și Baden, și se găsesc repovestite, cu câteva variații, în numeroase cărți germane de povești, am renunțat la proiectul meu și m-am orientat, cu atât mai zelos, spre culegerea de narațiuni populare românești. Culegătorii acestora sunt foarte rari; activitatea în acest domeniu, care oricum e foarte puțin însemnată, aparține exclusiv străinilor. Ceea ce pledează în suficientă măsură pentru faptul că tezaurul de basme al poporului român oferă o legiune (sic!) de subiecte originale și că niciun culegător

¹ *Povești populare românești*. Din popor luate și poporului date de d-rul Ion al lui G. Sbiera, Cernăuț[i], Editura proprie, Tipografia arhiepiscopală, 1886, 324 p.

² Ludwig Adolf Simiginowicz (28 mai 1832, Suceava – 19 mai 1897, Cernăuți), învățător, scriitor, publicist, traducător, etnograf, „amintit în multe dicționare în calitate de scriitor, traducător și jurnalist prețuit sau hulit. Dar ca folclorist și etnograf al Bucovinei, pe-atunci tânăra provincie ereditară a Coroanei habsburgice, el este încă insuficient cercetat” (Helga Stein, *Introducere. Despre colecția Ludwig Adolf Staufe și contextul ei istoric*, în volumul: Ludwig Adolf Staufe, *Basme populare din Bucovina*. Transcrierea textelor în limba germană și *Introducere* de Helga Stein; traducere din limba germană, *Cuvânt introductiv* și note de Viorica Nișcov, București, Editura Saeculum I. O., 2010, p. 23). Scriitorul și-a semnat lucrările cu pseudonimul Staufe. Alte informații și la Stefănița-Mihaela Ungureanu, *Ludwig Adolf Simiginowicz-Staufe. 180 de ani de la naștere*, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți – București, anul XX, nr. 2 (41), [iulie-decembrie] 2013, p. 369–374.

nu e lăsat să plece cu traista goală din ținuturile românești”³. La sfârșitul anului 1852, Staufe avea încheiat manuscrisul *Basme populare românești*, care conține 48 de narațiuni populare românești, în traducere germană, fără indicații referitoare la proveniența lor.

De-a lungul timpului, manuscrisul lui Staufe nu a rămas total necunoscut specialiștilor, din cuprinsul lui zece povești fiind tipărite în publicația „*Zeitschrift für Deutsche Mythologie und Sittenkunde*” din Göttingen, în anii 1853 și 1855, iar două în 1899, în periodicul berlinez „*Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*». *Neue Folge der Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft*⁴. Manuscrisul a fost redescoperit în Colecția de manuscrise și tipărituri vechi din Biblioteca Națională Austriacă din Viena de cercetătoarea Helga Stein. Împreună cu Viorica Nișcov, reputată cercetătoare a basmului românesc, cele două doamne au realizat prima publicare, în traducere integrală, a manuscrisului, „în cadrul unei ediții concepute ca instrument de lucru”, apărută în anul 2010.

Publicarea colecției Staufe, la aproape 160 de ani de la alcătuirea ei, a condus la sublinierea afirmației că Ion G. Sbiera este primul culegător român de basme din Bucovina.

În perioada 1849–1857, Ion G. Sbiera se număra între elevii Gimnaziului Superior din Cernăuți, care îl aveau ca profesor pe Aron Pumnul. Influența cărturarului transilvănean a fost hotărâtoare asupra carierei, a formării conștiinței și a caracterului tânărului gimnazist Ion G. Sbiera, care devine și primul custode al bibliotecii întemeiate de Aron Pumnul pentru învățăceii români din Cernăuți. El va mărturisi mai târziu: „Înrăurința lui culturală asupra mea a fost determinantă și decisivă. Convenirile mele din ce în ce mai dese și mai intime cu acest mare și iscusit învățător au lăsat urme neșterse în sufletul meu și, pe nesimțite, m-au făcut să apuc calea și direcția în care m-am mișcat în toată viața mea ulterioară”⁵.

Profesorul Aron Pumnul își învăța elevii să acorde prețuire folclorului și celor care îl culegeau. Receptiv la valorile culturale naționale, tânărul gimnazist Sbiera dedică vacanța de vară a anului școlar 1855–1856 culegerii creației populare, în special a prozei. Ulterior, își pune problema tipăririi materialului folcloric și, animat de dorința de a realiza o culegere care să cuprindă, pe specii, „repertoriul tuturor românilor”, publică, în 1858, apelul *Cătră iubitorii scripturei naciunești și sporitorii binelui obștesc*, cu speranța că „sporitorii binelui obștesc” se vor grăbi să-l sprijine în efortul său: „Până acum, se află o adunătură cam însemnată de povești, cântece, cinelituri [cimilituri], vorbe vechi sau zicale și basne

³ Ludwig Adolf Staufe, *Basme populare din Bucovina*. Transcrierea textelor în limba germană și *Introducere* de Helga Stein; Traducere din limba germană, *Cuvânt introductiv* și note de Viorica Nișcov, București, Editura Saeculum I. O., 2010, p. 57–58.

⁴ *Ibidem*, p. 22–23.

⁵ Ion G. Sbiera, *Familia Sbiera, după tradițiune și istorie și Amintiri din viața autorului*, Cernăuți[i], Tipografia universitară R. Eckhardt, 1899, p. 106 (în continuare, se va cita: *Familia Sbiera...*).

sau fabule, și pentru ca s-o îndeplinesc, rog toți iubitorii acestora și sporitorii binelui obștească să binevoiască și să-mi întindă [o] mână de ajutor, ca să poată cuprinde această adunătură (sic!) atari odoare nu numai dintr-un ținut sau dintr-o țară, ci din toate pe unde se mai află picior de român”⁶.

Dezamăgit în așteptările sale, Sbiera va nota mai târziu, cu un comentariu amar: „Îndrumat de neuitatul meu profesor, Aron Pumnul, îmi formasem convingerea că cel mai potrivit mijloc pentru paralizarea efectelor rele ale culturii cosmopolite străine ar fi cunoștința, cât mai de-ămănuntul, a literaturii populare orale și răspândirea ei prin tipar între toate păturile sociale ale poporului. Tot pe această literatură o priveam ca pe temelie cea mai solidă pe care s-ar putea dezvolta, în sens curat național, și literatura scrisă a păturilor culte. Împins de aceste convingeri, am căutat în acești doi ani de studii universitare să-mi prepar pentru tipar mica mea colecțiune de povești, de cântece, de descântece și de șimilituri (sic!). Ca să o pot mări, cât cu puțință mai tare, am publicat, prin «Gazeta Transilvaniei», un apel către publicul românesc, ca să binevoiască a-mi pune la dispoziție tot ce au și ce știu în privința aceasta. Ce încumetare din partea mea, a unui pitic între uriași, a unui sărac între bogătași, a unui nime[ni] între mărimi valoroase! Nimic mai firesc decât ca apelul meu să fie trecut cu vederea, afară de un singur românaș din Ardeal care-mi trimise mai multe șimilituri. Pentru mine, însă, această încercare neizbutită a fost o puternică zguduitură, o deziluzie amară”⁷.

În perioada 1857–1861, Ion G. Sbiera alege să urmeze studiile universitare la Viena. După absolvirea lor, cu o licență în drept, Ion G. Sbiera a revenit în Cernăuți. S-a integrat în atmosfera politico-socială și culturală din capitala Bucovinei, a inițiat acțiuni de stimulare a vieții culturale românești, devenind unul dintre fondatorii Societății pentru Literatură și Cultura Română în Bucovina (1865) și membru fondator al Academiei Române (1867). I-a urmat lui Aron Pumnul la catedra Gimnaziului Superior din Cernăuți, fiind profesor între anii 1866 și 1871. A fost redactor al primei reviste literare românești din Bucovina (1866–1869) și profesor universitar (1881–1906). În tot acest timp, a revenit de repetate ori asupra culegerii sale de literatură populară, cu speranța că o va putea tipări.

Până la data tipării colecției de povești, însă, Ion G. Sbiera a publicat câteva materiale de folclor în periodical „Foaia Societății pentru Literatură și Cultura Română în Bucovina”⁸, al cărei redactor a fost în perioada iulie-august 1866 – decembrie 1869.

⁶ Ion G. Sbiera, *Cătră iubitorii scripturei năciunești și sporitorii binelui obștesc!*, în „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, Brașov, anul XXI, nr. 32, 1858, p. 208–209.

⁷ Ion G. Sbiera, *Familia Sbiera...*, p. 131–132.

⁸ Periodicului literar cernăuțean i-au fost dedicate două studii monografice: Pavel Țugui, „Foaia Societății pentru Literatură și Cultura Română în Bucovina” (1865–1869), în „Analele Universității din Craiova”, Seria Istorie. Geografie. Filologie, anul I, 1972, p. 185–195, (republicat în volumul: Pavel Țugui, *Bucovina. Istorie și cultură*, București, Editura Albatros, 2002, p. 121–132); Dan-Constantin Mărgineanu, „Foaia Societății pentru literatură și cultura română în Bucovina” (1865–1869), ediție revizuită, Suceava, Editura „George Tofan”, 2009, 126 p.

Revista înscrisă în programul ei cultivarea literaturii naționale, a limbii „vii” a poporului, promovarea talentelor autentice, o critică nepărtinitoare, desfășurarea unei ample acțiuni de culturalizare. Necesitatea culturalizării Bucovinei era resimțită acut de tinerii intelectuali, având în vedere cadrul general în care s-a dezvoltat/desfășurat viața culturală și literară a provinciei de la 1775, momentul anexării, până la autonomia din 1861.

În paginile „Foi Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina”, folclorul este reprezentat prin câteva culegeri de „cântece populare”, ghicitori, tradiții și legende, doine, care apar abia spre sfârșitul anului 1865 (nici mai târziu textele populare nu vor fi mai numeroase), prin lucrări teoretice și descrierea a două obiceiuri populare. Sumarul revistei pe anul 1865 cuprinde două studii de folclor și, sub titlul *Câteva cântece populare culese în Bucovina*⁹, două cântece de dor, culese de Vasile Bumbac.

Semnat de I. G. Sbiera și publicat în primul număr al „Foi Societății”¹⁰, amplul studiu *Despre însemnânța refrenului „O! Lere Doamne” din colindele române, despre timpul ivirii și despre însemnătatea lor*¹¹, propunea noi semnificații ale expresiei-refren a colindei. Cel de-al doilea studiu, *Despre cântecul popular*¹², este semnat „Un amatoriu și culegătoriu de cântece populare române”. Studiul este unul dintre puținele, la acea dată, în care se analizează apariția cântecului popular, caracterul național și valoarea lui de document istoric, structura, particularitățile frazei melodice a cântecului popular românesc. Autorul¹³ lui nota că specificul național al creației orale este determinat de istorie: „Nu numai temperamentul, moravurile și datinile înrăuțesc asupra cântecului popular, ci mai ales istoria unui popor lasă întipărirea celei mai puternice”¹⁴. La final, autorul propunea clasificarea în cinci grupe a cântecului popular: „1) cântecul istorico-epic; 2) doinele sau cântecele de dor; 3) cântece de natură erotică; 4) cântece ocazionale (colindele, cântecele la culesul viilor și al grâului, la clacă, la nuntă și la înmormântare – așa-numitele bocete); 5) cântece de joc, adică horele”¹⁵, o clasificare ce vine în completarea celor întreprinse de C. Negruzzi, în articolul *Cântece populare a*

⁹ În „Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina”, Cernăuți, anul I, nr. 11, 1865, p. 268–270 (în continuare, se va cita: „Foaia Societății”).

¹⁰ Primul număr al periodicului „Foaia Societății” a apărut ca număr triplu: nr. 1–3, Cernăuți, 1 martie 1865.

¹¹ *Ibidem*, p. 25–40. Într-o notă, redacția făcea mențiunea: „Acest tractat menit pentru adunarea generală a Societății din 11/23 ian. și nevenind la rândul său, ca și altele, din cauza prelungitelor dezbateri, îl publicăm aici”.

¹² *Idem*, anul I, nr. 4, 1865, p. 115–120.

¹³ Mircea Fotea avansa ipoteza că autorul studiului *Despre cântecul popular* ar putea fi Isidor Vorobchievici, profesor de muzică corală la Cernăuți. Acesta este și autorul primului *Manual de armonie muzicală*, apărut la Cernăuți în anul 1869 și tipărit cu sprijinul Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina. Cf. Mircea Fotea, *Simeon Florea Marian, folclorist și etnograf*, București, Editura Minerva, [1987], nota 47, p. 192.

¹⁴ *Despre cântecul popular*, în „Foaia Societății”, anul I, nr. 4, 1865, p. 116.

¹⁵ *Ibidem*, p. 118–119.

Moldaviei (1840) și de V. Alecsandri, în *Cuvântul introductiv* la culegerea sa de poezii, din 1852–1853.

Tot aici, redacția își afirmă intenția „de a reproduce, din timp în timp, în coloanele acestei foi unele cântece cu melodia lor, pentru ca astfel să se păstreze și cuvântul și tonul, și să treacă și la generațiunile viitoare”¹⁶. Cântece populare însoțite de partitura muzicală n-au fost tipărite niciodată în revistă, dar, sub semnătura lui Isidor Vorobchievici, au apărut, în 1868 și 1869, cinci „componeri muzicale”, iar Ștefan Nosievici a publicat și el două „compozițiuni” pe versuri culte.

Periodicul cernăuțean publică, în toate cele 12 numere ale anului 1866, numai două grupaje¹⁷ de „cântece populare” culese de Ion G. Sbiera. Devenit redactor al „Foi Societății pentru Literatura și Cultura română în Bucovina” în august 1866, Sbiera mai publică aici¹⁸ doar 13 „cântece populare”, în 1867, deși avea o bogată culegere de literatură populară la acea dată, el adunând mai ales povești, dar și lirică populară, încă din anul 1855. Explicația o găsim în faptul că, în privința valorificării folclorului, orientarea „Foi Societății”, a fost impusă de Gheorghe Hurmuzachi. Acesta și-a exprimat ferm punctul de vedere privind tipărirea textelor folclorice, în nota publicată la *Cinelituri române populare din Bucovina*¹⁹. Menționând că cimiliturile publicate sunt doar un „extras ca probă dintr-un manuscris ce cuprinde *Cinelituri, prejudețe, descântece, vrăjitorii și alte superstițiuni de ale poporului român*, adunate de Ion B[umbac]”, Gheorghe Hurmuzachi îi recomandă culegătorului, „precum și altor scriitori juni, de care am aflat că ar fi pregătind tot asemenea culegeri pentru tipar”, să se apropie de aceste specii folclorice cu „cea mai severă critică și cea mai conștiințioasă luare aminte la bunul simț, la cerințele rațiunii și la privirile estetice”²⁰. Adept al ideilor iluministe, Gheorghe Hurmuzachi crede că publicarea descântecelor și a superstițiilor, „fără remedii, explicări, povățuiri”, este periculoasă pentru „oamenii neculți”, așa că a selectat piesele folclorice, conform criteriilor enunțate.

Mai târziu, în *Amintirile sale*, Sbiera notează, în subcapitolul *Piedici la publicarea unei colecțiuni de poezie poporană*: „Prin «Foaia» aceasta, credeam că-mi voi realiza unul din visurile mele cele mai plăcute, conceput și nutrit încă de pe timpul studiilor mele universitare, acela, adică, de a-mi vedea, treptat, publicată colecțiunea de povești, cântece, cimilituri și descântece poporane. De îndată ce luasei redigerea foii, am și început, mai întâi, cu publicarea cântecelor. Am împărtășit președintelui Societății noastre literare și culturale, espertului și

¹⁶ *Ibidem*, p. 120.

¹⁷ În „Foaia Societății”, anul II, nr. 8–11, 1 august – 1 noiembrie 1866, p. 263–266; nr. 12, 1 decembrie 1866, p. 280–287.

¹⁸ *Cântece populare*, în „Foaia Societății”, anul III, nr. 5–6, 1 iunie 1867, p. 138–140; *Poesii populare*, în „Foaia Societății”, anul III, nr. 9–11, 1 septembrie – 1 noiembrie 1867, p. 274–280.

¹⁹ În „Foaia Societății”, anul III, nr. 4, 1 aprilie 1867, p. 94–96.

²⁰ *Ibidem*, p. 96.

merituosului bărbat Giorgiu Hurmuzachi, intențiunea mea; am avut cu el mai adeseori discuțiuni temeinice și animate asupra realizării ei; cu toate acestea, n-am putut căpăta aprobarea domniei-sale, fiindcă nu ne înțelegeam nici în privința formei în care să se publice, nici ce să nu se publice”²¹. De aceea, culegerile de folclor ale lui Ion G. Sbiera văd lumina tiparului târziu, abia în anul 1886 îi apare volumul *Povești populare românești. Din popor luate și poporului date*, la Cernăuți, în editura proprie.

Apariția culegerii de povești a profesorului Sbiera a fost posibilă la trei decenii de la adunarea textelor. În *Precuvântare*, autorul antologiei prezintă „traseul” dificultăților legate de publicarea târzie a poveștilor față de momentul culegerii, traseu presărat cu tentative eșuate și reveniri succesive asupra materialului epic²².

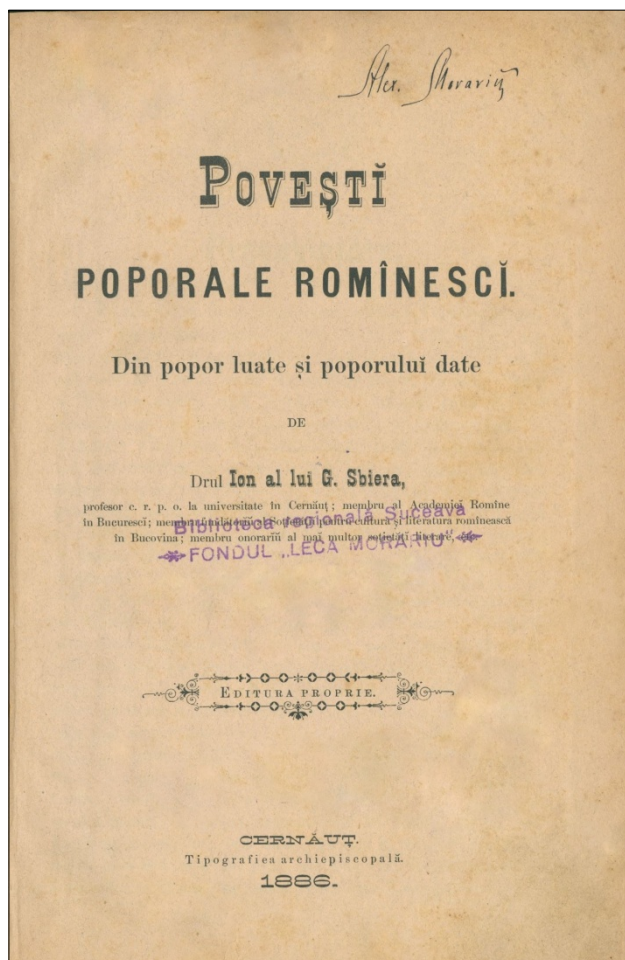
Culegerea a fost realizată în perioada 1855–1856, după dictat, de „studentii gimnaziști” Ion al lui G[heorghe] Sbiera și Niculai Sbiera (frați din Horodnicul de Jos) și Porfiriu Popescul (din Ciudei). Tinerii bucovineni au avut informatori din patru sate: Horodnicul de Jos, Ciudei, Cireș și Opațeni.

Volumul cuprinde mai ales basme fantastice și nuvelistice, pentru care culegătorii indică, sporadic, locul de proveniență. Din totalul de 54 de texte, 25 sunt basme propriu-zise (fantastice), 13 – basme despre animale, 12 – snoave, iar patru sunt legende. Colecția mai conține cinci descrieri ale unor personaje fantastice (zmei, balauri, strâgă, strigoi, moroi și tricolici) și 160 de cimilituri. Incluziunea celor din urmă în volumul de povești este motivată de Ion G. Sbiera prin faptul că în cotidianul rural, la clacă sau șezători – prilejuri sincretice de manifestare folclorică –, pentru a alunga somnul, „poveștile și porogăniile sunt nedespărțite de șimilituri, de aceea am crezut că n-oi greși, dacă [v]oi pune în cărticica aceasta și câteva șimilituri populare la urmă, ca să fie o carte deplin poporală și să oglindească o părticică din viața și petrecerile spirituale ale poporului”²³.

²¹ I. G. Sbiera, *Familia Sbiera...*, p. 198.

²² Ion G. Sbiera se afla, atunci, la a treia încercare de tipărire a cărții, iar exclamația din *Precuvântare* exprimă satisfacția împlinirii unei vechi dorințe: „În fine, public și eu acest volum de povești populare românești! Ele au fost adunate în anul 1855 și 1856, încă ca student gimnazial. În anul 1858 și 1859, când petreceam la studii mai [î]nalte în Viena, le-am fost redactat pentru tipar. Voiam să le public atunci, dar... au rămas. În anul 1869 și 1870, le-am prescris din nou, tot cu scopul ca să le tipăresc, dar... și atunci n-am izbutit. În anul curent, 1886, le-am supus din nou unei revizii și acum le dau în lumea largă, mai ales aceluia de la care sunt culese. Aș fi prea mulțumit dacă aș fi su[r]prins în ele modul cugetării și al e[x]presiunii poporului! Cel puțin, eu mi-am dat toată silința...”.

²³ *Ibidem*, p. III.

Povești populare românești – coperta.

Materialul folcloric este repovestit. Culegătorul precizează că „persoanele și întâmplările sunt totdeauna aceleași, precum le spunea povestitorul, dar descrierea lor n-a putut rămâne tot aceeași, una pentru că pe timpul când s-au cules încă nu era vorba de stenografie pe la noi, și alta, pentru că atunci am căutat să reproduc numai esența lucrului, nu și forma schimbătoare în care mi se înfățișa de diferiții povestitori”²⁴. În ciuda cvasi-absenței informațiilor privind informatorii, locul și timpul culegerii, precum și a unor scăderi stilistice, evidențiate de cercetătorii contemporani, „antologia își impune valoarea prin oferta inedită de repertoriu epic

²⁴ *Ibidem.*

bucovinean²⁵. Chiar și pentru neajunsurile amintite, unul dintre exegeții mai vechi ai activității folclorice a cărturarului bucovinean face observația că „la data publicării basmelor, în 1886, Sbiera avea destule modele, nu însă și la data culegerii”, realitate care explică „omisiunile lui în domeniul notării informatorului, a locului și datei culegerii”²⁶.

Considerată până astăzi „una dintre cele mai consistente culegeri de basme din Moldova de Sus”²⁷, colecției lui Sbiera i-a fost recunoscută valoarea științifică, impusă de prezența variantelor: „Sbiera a înțeles, totuși, rostul variantelor și ca atare nu le-a sacrificat ca alții, ci le-a făcut loc după importanța deosebirilor. Când acestea erau prea mari, el le-a publicat în întregime, una după cealaltă, ca cititorul să le poată cuprinde mai ușor.... Publicarea cu atâta întârziere nu a dus la încetățenirea acestui procedeu, care va fi trecut cu vederea până pe la începutul secolului nostru (al XX-lea, n. n. – E. P.). El sporește substanțial valoarea științifică a colecției, alcătuită de altfel sub auspicii sănătoase”²⁸. Analizând colecția de povești a cărturarului bucovinean, unul dintre cei mai autoritari specialiști ai folclorului românesc, Ovidiu Bîrlea, mai remarcă, în chiar titlul cărții – *Povești populare românești* –, ecoul conștiinței unității naționale care-l anima pe Ion G. Sbiera, amintind de apelul publicat de acesta în periodicul „Foaia pentru minte, inimă și literatură” din Brașov, în decembrie 1858.

Piese de rezistență ale colecției lui Sbiera rămân basmele fantastice. Dintre acestea, câteva constituie primele consemnări de variante pentru un anumit tip în circulație în spațiul românesc. Toate prezintă particularități de limbă, prezența expresiilor dialectale, a anumitor motive, prezența formulelor finale ori, de regulă, absența celor inițiale.

Basmul *Petrea Piperiul, Voinicul Florilor și Ciuda Lumii*, de exemplu, pentru care Adolf Schullerus menționează patru variante răspândite pe întreg teritoriul românesc, este prima consemnare în folclorul românesc a tipului AT 327 B. Incluzându-l în corpusul²⁹ de texte comentate, Viorica Nișcov subliniază, între calitățile acestuia, și prezența unor motive rare în basm: întâlnirea cu zmeii, urmată de amânarea tactică a pedepsirii lor; curgerea necruțătoare a timpului este vizibilă, pentru scurt timp, în îmbătrânirea împărătesei și în decăderea curții ei, ascunsă, aproape de finalul basmului, „în dudău și mărăcini”; realizarea poetică „semnificativă” a unor episoade narrative (moșia Voinicului Florilor era apărută la

²⁵ A[rmand] G[uță], *Epica în proză*, în volumul: *Etnologie românească. Folcloristică și etnomuzicologie*, II. Metodologie. Arhive. Instrumente de lucru. Partea a 2-a (coord. Sabina Ispas și Nicoleta Coatu), București, Editura Academiei Române, 2010, p. 53.

²⁶ Nicolae Both, *Activitatea de folclorist a lui I. G. Sbiera*, în „Revista de etnografie și folclor”, București, tomul XII, nr. 1, 1967, p. 36.

²⁷ Viorica Nișcov, *A fost de unde n-a fost. Basmul popular românesc*. Excurs critic și texte comentate, București, Editura Humanitas, 1996, p. 17–18.

²⁸ Ovidiu Bîrlea, *Istoria folcloristicii românești, Cuvânt-înainte* de acad. Sabina Ispas, ediție îngrijită și bibliografie de dr. Carmen Banța, Craiova, Editura Aius, 2010, p. 166–167.

²⁹ Viorica Nișcov, *op. cit.*, p. 140.

hotar de mișcarea neîncetată a săbiilor și sulițelor, care „juca[u]... de sine totuna, ne-ncetat, din pământ până cât vedea-i cu ochii în sus, încât nu era cu puțință să între cineva la Voinicul Florilor că, de-ar fi cutezat, apoi ar fi rămas bucățele pe loc”).

În încheierea unor basme (*Petre Făt-Frumos și zânele, Fata Ciudei, Vântul, Bruma și Gerul, Voinicul Florilor, Ion Săracul, Iapa cea de trei zile de lungă, Cei doi băieți părăsiți*), povestitorul recurge la formulele finale pe care Ovidiu Bîrlea le consideră specifice basmelor fantastice din Moldova de Nord: „Iar eu m-am încălecat pe un pai de săcară și v-am spus o poveste-n iast-sară! Plățiți-mi-o! Ascultătorii răspund: «– Plătească-ți-o Dumnezeu cu bine, iar nu cu rău!»” sau „– Să ți-o răsplătească Dumnezeu cu bine, cu pace și cu sănătate!”

Snoava *Tâlharul cel vestit* este prima variantă românească publicată (combinată și cu alte tipuri) din cele 25 de variante atestate în spațiul românesc, pentru tipul ATU 1 525 A, tip ilustrat la A. Schullerus doar prin opt variante, între care încă o variantă din Bucovina, *Hoțul iscusit* (colecția Staufe).

În povestea *Petrea Voinicul și Ileana Cosânțana*, motivul „mama trădătoare” (AT 590) îl înlocuiește pe cel al „surorii viclene”, prezent în povestea-variantă *Omorătorul zmeilor*, din colecția Staufe. În aceeași poveste, însă, culeasă de Staufe înainte de 1852, există un episod – dracul orbit de personajul care-și spune „Eu singur” – identic cu o năzdrăvănie de-a lui Păcală/Pepelea, protagonistul din basmul *Pepelea* (colecția Sbiera). Erou predilect al snoavelor românești, unde „întruchipează istețimea populară”, Pepelea din basmul bucovinean „se purta cu frații săi tot pe dos și nu mai făcea nimic ca oamenii; pentru aceea îl și ținea[u] toți de prost”.

Valoarea de căpetenie a colecției „e cea documentară, oferind cercetătorilor o parte din repertoriul bucovinean, cu variante bine rotunjite”³⁰.

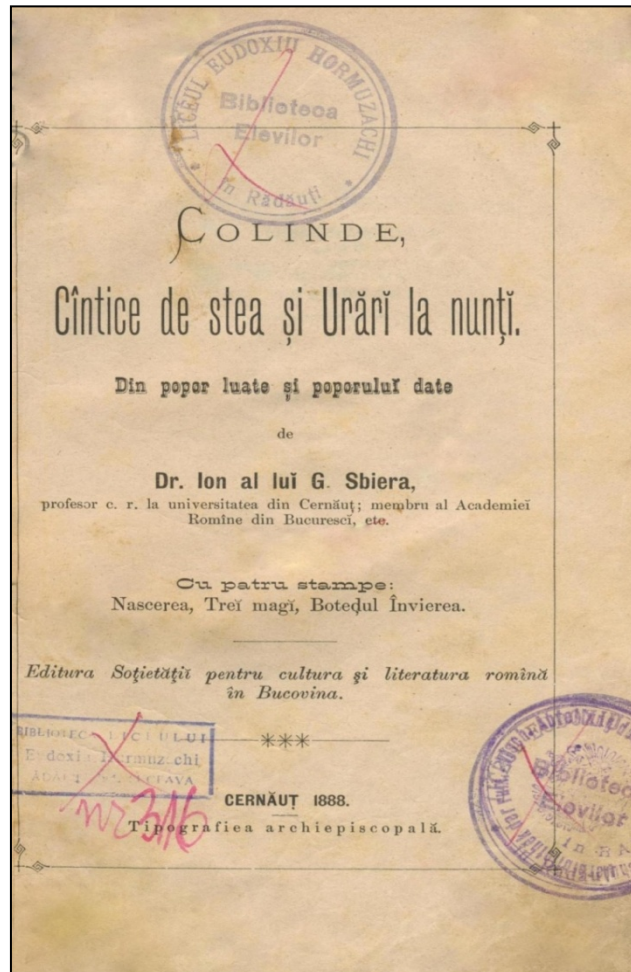
Al doilea volum de literatură populară, tipărit de Ion G. Sbiera în anul 1888, cuprinde, sub titlul *Colinde, cântece de stea și urări la nunți*³¹, texte lirice rituale. Culegerea lor a avut loc în perioada 1861–1871 și se datorează, în parte, elevilor de la Gimnaziul din Cernăuți, cărora profesorul Sbiera își făcuse obiceiul să le dea „peste sărbătorile Crăciunului și ale Paștilor, ca teme de casă din limba românească, de regulă, culegerea acestui fel de cântece, precum și descrierea datinilor populare de pe la diferite ocaziuni”³². Tot în *Precuvântare*, profesorul bucovinean menționează că, din „colecțiunea destul de însemnată” de literatură populară pe care a avut-o la un moment dat, „descompletată foarte mult în decursul timpului, prin pierdere”, publică „bucățile [care] reprezintă aproape tot ce și cum se întrebunțează de românii din Bucovina la numitele serbări”: 16 colinde de Crăciun; șase colinde de Anul Nou; 18 cântece de stea; o colindă de Bobotează și

³⁰ Ovidiu Bîrlea, *op. cit.*, p. 168.

³¹ *Colinde, cântece de stea și urări la nunți*. Din popor luate și poporului date de dr. Ion al lui G. Sbiera. Cu patru stampe (*Nașterea, Trei magi, Botezul, Învierea*), Cernăuț[i], Editura Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, 1888, VIII + 112 p.

³² *Ibidem*, p. III.

una de Paști (cu o variantă) – la data publicării, trecute deja în repertoriul pasiv; 11 colocării (urări la nunți, cu patru variante).

Colinde, cântece de stea și urări la nunți – coperta.

Textele lirice se numără printre primele culegeri de acest tip, acoperind „o arie cu o mare bogăție și varietate de datini și tradiții specifice”, investigată sumar înainte de Ion G. Sbiera. Din păcate, amestecul de „producții rituale populare și mai cu seamă semipopulare”³³, ca și lipsa oricăror date privind informatorii și contextul performării, fac să scadă valoarea broșurii, în care, totuși, etnografia și

³³ Ovidiu Bîrlea, *op. cit.*, p. 168.

sociologii ar putea găsi informații documentare referitoare la stadiile evoluției unor obiceiuri rituale.

În anul 1971, când a apărut volumul I. G. Sbiera, *Povești și poezii populare românești*³⁴, editorul Pavel Țugui preciza că realizarea lui are la bază „textele tipărite sub directa supraveghere a autorului, respectându-se forma, vocabularul și toate notele inițiale”³⁵. Îngrijitorul ediției sublinia că, astfel, sunt adunate „pentru întâia oară într-un singur volum, culegerile folclorice, în proză și în versuri, ale lui I. G. Sbiera”, dar nu se face nicio mențiune referitoare la cele nouă texte în proză³⁶ din ediția *princeps* a poveștilor (1886), omise în ediția din 1971. În schimb, se include în volum basmul *Babele și moșnegii scăpați de omor*³⁷, apărut inițial în „Junimea literară”.

Având în vedere data publicării acestei ediții și conținutul – „neortodox” pentru ideologia vremii – al celor nouă povești (povești superstițioase; povești în care apar ipostaze folclorizate ale sfinților creștini sau reprezentări mitologice: Muma Pădurii, Marțolea, Sânta Vineri, Zilele Sfinte, ielele, moroi, tricolicii; povești care amintesc de credințe și practici populare magice), putem presupune că renunțarea la retipărirea lor a fost dictată de cenzura ideologică a timpului. La fel, din volumul de colinde sunt preluate doar colindele de Anul Nou și câteva texte, fragmentate, din urările la nunți, editorul explicând în *Prefață* că pe acestea „cititorul de azi” le „apreciază cu deosebire”³⁸. Colindele religioase cuprinse în capitolele: *Colinde de Crăciun*, *Cântece de stea* și *Colinde de Paști* n-au mai intrat în atenția editorului.

O reeditare³⁹ parțială (doar 24 de texte) a ediției din 1971 a poveștilor românești culese de Ion G. Sbiera și cei doi colaboratori ai lui, în Bucovina secolului al XIX-lea, s-a mai realizat în anul 2010, în seria *Basmele românilor*, volumul VII fiind rezervat colecției Sbiera.

Eminent cărturar al timpului său, academicianul bucovinean Ion G. Sbiera poate fi un model pentru „munca, energia și curajul cu care a făurit câteva lucrări ce fac cinste culturii românești”⁴⁰, dacă ne gândim și la editarea *Codicelui Voronețean*, o ediție academică închinată unui monument de limbă veche românească, care a apărut în același an cu volumul de *Povești populare românești*.

³⁴ I. G. Sbiera, *Povești și poezii populare românești*, Ediție îngrijită și prefață de Pavel Țugui, București, Editura Minerva, 1971, 530 p.

³⁵ *Ibidem*, p. LV.

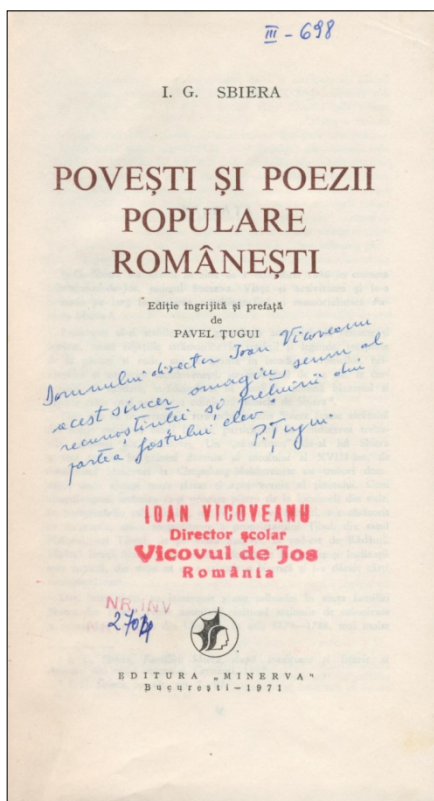
³⁶ Acestea sunt, în ordine: *Fierarul și Isus Hristos*; *Țiganul cu trei suflete*; *Țiganul Păcală*; *Sfânta Vinere și fata sârmană*; *Sânta Vinere și fata nepățită*; *Strigoii și fata*; *Strîga*. *Strigoii*; *Moroiul*, *Tricoliciul*.

³⁷ I. G. Sbiera, *Babele și moșnegii scăpați de omor* (Povestire auzită în Crasna și Vicovu de Sus) în „Junimea literară”, anul III, nr. 1, 1906, p. 16–20.

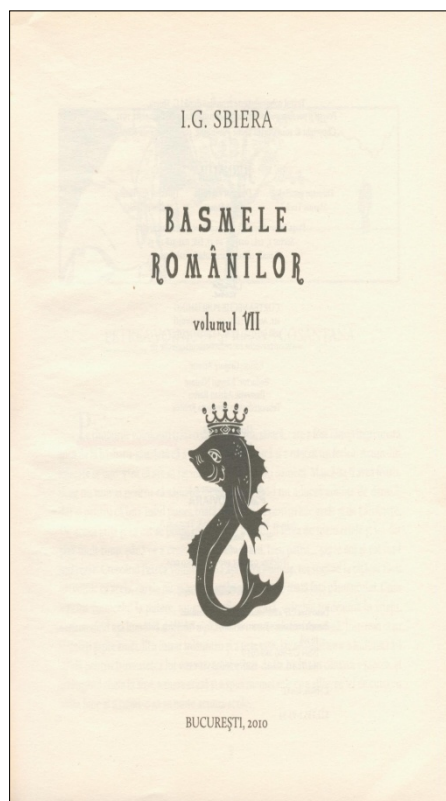
³⁸ Pavel Țugui, *op. cit.*, p. XLIX.

³⁹ I. G. Sbiera, *Basmele românilor*, volumul VII, București, Curtea Veche Publishing, 2010, 234 p.

⁴⁰ Pavel Țugui, *op. cit.*, p. LIV.

Povești și poezii populare românești – coperta.

Basmele românilor – coperta.

Culegerea de folclor a constituit doar o etapă de început a activității intelectuale, sociale, culturale și științifice în care s-a implicat profesorul Ion G. Sbiera, dar prețuirea arătată literaturii populare și publicarea volumelor de povești și cântece rituale din Bucovina, l-au inclus între folcloriștii a căror „activitate se impune cercetătorului de specialitate”⁴¹. Astfel, folcloristului Ion G. Sbiera i-au fost recunoscute: meritul de a fi publicat prima colecție bună de basme bucovinene; atenția acordată variantelor aceluiași motiv; valoarea operelor „lucrate în baza unui material scos dintr-o bogăție rară de izvoare”⁴²; faptul că a depășit maniera romantică de culegere a folclorului, respectând autenticitatea, ținând la păstrarea fidelă a conținutului și formei populare⁴³; abordarea și analizarea, „cu mult simț al realității și chiar cu competență”, a unor probleme teoretice de folclor literar

⁴¹ Nicolae Both, *op. cit.*, p. 27.

⁴² Al. Procopovici, *Doi dascăli bucovineni*, în „Lucașfărul”, XV, 1920, p. 56.

⁴³ Nicolae Both, *op. cit.*, p. 30.

(realizează o clasificare pe specii a literaturii populare în proză: porogăanii, snoave, povești, cimilituri, proverbe și zicători, iar pentru poezie reproduce clasificarea lui Alecsandri, care „este una din[tre] clasificările cele mai complete și mai apropiate de realitate, depășind multe din încercările cunoscute la acea dată”⁴⁴).

La data apariției, colecția Sbiera umplea un gol în folcloristica românească. Culegătorul reproduce poveștile respectând vorbirea populară, textele conservând expresii și forme gramaticale populare dispărute azi din uz, ceea ce face din colecția sa un document de limbă populară valoros și astăzi pentru studierea particularităților graiului vorbit la mijlocul secolului al XIX-lea în satele bucovinene.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 32.